

IKER
GAZTE
NAZIOARTEKO
IKERKETA EUSKARAZ

IV. IKERGAZTE NAZIOARTEKO IKERKETA EUSKARAZ

2021eko ekainaren 9, 10 eta 11a
Gasteiz, Euskal Herria

ANTOLATZAILEA:
Udako Euskal Unibertsitatea (UEU)

GIZA ZIENTZIAK ETA ARTEA

**Maitasuna Xabier Leteren
abestietan**

Jon Martin-Etxebeste

67-75 or.

<https://dx.doi.org/10.26876/ikergazte.iv.01.08>

Maitasuna Xabier Leteren abestietan

Martin-Etxebeste, J.

*EHUko irakaslea Hizkuntzaren eta Literaturaren Didaktika sailean. LAIDA ikerketa taldeko
ikerlaria.
jon.martine@ehu.eus*

Laburpena

Maitasunak Xabier Leteren kantagintzan duen lekua erreparatzen du lan honek. Kontzeptu horrekin lotuta gehien errepikatu zituen hitzak kuantifikatzen ditu, batetik; eta bestetik, maitasunaren dimentsio ezberdinak sailkatzen ditu: adiskidetasuna, leialtasuna, harremanen zailtasunak eta galeraren beldurra. Abestien letrak fideltasunez interpretatzeko, artistaren biografia eta adierazpenak erkatu dira. Letek, maitasuneko abestiak idazten zituen arren, bere ahotsean halako gutxi argitaratu zituen. Kantatu zituenetan bestelako gai nagusiekin (heriotzarekin edo aberriarekin) uztartuta egin zuen.

Hitz gakoak: Xabier Lete, poesia, kantagintza berria, maitasuna, literatura

Abstract

This work reviews the importance of love in Xabier Lete's songbook. The research quantifies, on the one hand, words that are related to this concept; and, on the other hand, it catalogs dimensions of love: friendship, fidelity, difficulties of being involved in a relationship, and the fear of loss. The poet's lyrics have been contrasted with the author's biography and testimonies in order to interpret them faithfully. Lete wrote several love songs, but very few of them were published in his albums; and when he did it, he chose to link them to other important concepts such as death or the struggle for identity.

Keywords: Xabier Lete, poetry, new song, love, literature,

1. Sarrera

Ikerlan honek maitasunak Xabier Leteren (1944-2010) kantagintzan duen presentzia aztertuko du. Leteren eskumuturretik eta ahotsetik maitasun erromantikoaren ale gutxi irten ziren. Maitasunaren ikuspegi zabalagoa eskaini zuen. Harremanen zailtasunez, edo maitea galtzeko beldurraz jardun zuen, baina maita maitasunari berari buruz eta aberriarekiko maitasunaz ere.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

Leteren heriotzaren 10. urteurrenak oiartzuarraren ibilbidea errepasatzen duten lanak plazararazi zituen. 'Balea zuria' argitaletxeak *Urrats urratuak* liburua kaleratu zuen hainbat adituri bere lana interpretatzeko askatasuna eskainiz. Ainhoa Urienek *Poesia zaurien ukendu* izeneko lana kaleratu zuen artistaren oinazeak beregan zuen eragin sortzailea azpimarratuz. Alex Gurrutxagak, poetari buruzko tesia amaitu ostean, *Xabier Lete Aberriaren poeta kantaria* izeneko liburua kaleratu zuen; eta Elixabete Perezek eta Haizea Saez de Eguilazek *Zerbitzuko lanean. Lete kazetari, Lete prosagile* bilduma kaleratu zuten, autorearen dimentsio ahaztu bat mahai gainean jarritz. Lehendik kalean zeuden Koldo Izagirrerren *Elurra ari du* eta Inazio Mujikaren *Xabier Lete (Auto)biografia* bat liburuei esker euskal poeta handienetakoa izan zenaren ezagutza zabala dauka eskura euskal jendarteak.

Literaturan eta filosofian gogoeta asko egin dira amodioaren inguruan. Maitasuna *constructo* sozial bat da. Alde batetik, egitura egonkor bat sortzearen ideiarekin lotu izan da maitasuna eta beste alde batetik erakarpen sexualaren ondorioz pizten ziren sentipenekin. Zenbaitetan biak uztargarriak izan dira. Luis Torregok dio maitasunaren sentipena kulturalki eraikitzen dela eta pertsona bakoitzaren maitasun bizipenetan zuzenean eragiten dutela gizartearen iraganeko eta egungo ikuspegiak (1999:272-273).

Mendebaldean, XVIII. mendera arteko ezkontza asko interes ekonomikoen arabera uztartzen ziren. Historiaren une honetatik aurrera sentimenduetan oinarritutako juntadizoez indarra hartu zuten eta maitasun erromantikoaren ideia hedatu zen. Iruditeria horretan, maitasunaren gorentasuna aldarrikatzen zen sexuaren indarraren gaineratik. Ikusi hutsarekin maitemintzen ziren pertsonen kontakizunak atal honetakoak dira. Ikuskera horiek etxearen eta amatasunaren idealizazioa marraztu zuten. Gizonezkoen maitasuna, berriz, bifurkatu egin zen; afektuzko maitasuna etxerako gorde zen eta desioa kanporako (Giddens, 1999:43-44).

Filosofikoki, maitasuna eta norbere izatearen eta osotasunaren inguruko ekarpen asko daude. Maitasunaren, laguntasunaren eta miresmenaren arteko mugak nahiko lausoak izan daitezke. Emilio Lledó filosofoarentzat laguntasuna zorientasunaren forma gorena da (Guillén, 2001:81). Aristotelek zioen *philia*-ren hiperbole bat zela *eros*-a eta, bide beretik, Laín Entralgok erantzen du erosa bereziki intentsoa den laguntasuna besterik ez dela, beste pertsonarekiko erakarpen sexual bat ere baduena (Guillén, 2001:88). François Hemsterhusek defendatu zuen maitasuna gizabanakoaren finitutasuna hausteko ahalegin bat dela: ondoko izakia jan edo zuzenean ondoko izaki bilakatzeko nolabaiteko grina duela norbanakoak eta maitasuna dela nitasunaren luzapen hau lortzeko modu zibilizatuena (Henrich, 1972: 55-56) .

Maitasuna arautzeko botere gehien zuen instituzioa eliza izan zen. Mendebaldean erlijio kristauak izan zuen sarmenak erakarpenaren desnaturalizazioa eragin zuen eta *agápè*-ak (maitasun garbi edo kastoak) ordezkatu zuen literaturan.

Foucaultek, *Sexualitatearen historia* liburuan, defendatu zuen bioboterea gizakia kontrolpean mantentzeko mekanismoa zela (Foucault, 2011:9). Sexualitatea errepresiotik bizitzea eta bikote harremana alternatibarik gabeko instituzio bezala aurkeztea ohiko praktika ziren Leteren gaztaroan. Hain justu, horren aurka oldartu zen kontrakultura deitu zaion mugimendua.

Kontrakulturaren oinarri garrantzitsuenen artean dago desioaren eta sexuaren askatasuna sustatzea: maitasun libreagoa, eta gorputzarekin harreman naturalago bat aldarrikatu zuen, eta moral judu-kristautik aldentutakoa (López, 1991:110-111).

Kontrakulturak Ez Dok Amairu taldeko kide guztiak zipriztindu bazituen ere, ez zituen berdin busti. Artze eta Laboak, adibidez, joera abanguardistenei atea ireki zieten, are gehiago kolektiboa desegin eta bide propioari ekitean. Letek bere abestitzetan maitasunari buruz eskaini zuen ikuspegia ez zen bereziki kontrakulturala izan.

Erich Frommek (1963) (in Torrego, 1999:275) bost maitasun mota deskribatu zituen: gizakiekiko maitasuna, senitartekoen maitasuna, maitasun erotikoa, norbere buruarekiko maitasuna eta Jainkoarekiko maitasuna. Leteren zenbait kantez bikote harremanen zailtasunez dihardute, beste zenbaitek maitea galtzeko beldurretik abiatzen dira eta Jainkoaren existentziaz gogoeta egiteko aitzakia dira. Topa litezke senitartekoekiko zenbait maitasun adierazpen eta baita lagunetikiko maitasun eta miresmen aitortpenak ere. Frommek biltzen ez duen maitasun forma bat da herriarekikoa.

Lan honen helburu nagusia Letek maitasuna nola definitzen zuen ulertaraztea da. Horretarako, kantariaren obran maitasun abestiek izan zuten karga kuantifikatzea erabaki da. Kantaz kanta, maitasunari egindako erreferentziak bildu eta taldekatu dira. Horren ondoren, tematologikoki aztertu dira; eta azkenik, artistak hedabideetan idatzitako eta esandakoekin harremanetan jarri.

3. Ikerketaren muina (Taulak, irudiak, formulak...)

Obra zabala da Leterena. Ikerlan honen oinarri den tesiak obra osoaren lagin txiki bat soilik aztertuko du: Leteren autoretzako kantak. Corpusetik kanpo geratu dira, beraz, musikatu gabeko poema guztiak; beste autore batzuen autoretzako letrak; eta Leteren abestitzak oinarri hartuta beste kantariak musikatutakoak. 40 kanta dira, orotara, hautatutako corpora osatzen dutenak.

Lagin horretatik 16 abesti soilik aipatuko dira ikerlan honetan, gainontzekoek apenas hitz egiten baitute maitasunaz:

1 taula. Leteren diskografian maitasunarekin lotu daitezkeen abestiak, maitasun motaren arabera sailkatuak.

Sailkapena	Abestiaren izenburua
Maitasun kantak	Festa bukatzean Agian Zuk badiozu Ez nazazu utzi Amodio, amore
Maitasuna eta heriotza	Maiteaz galdezka Jardin bat zuretzat
Senitarteko edo lagunetikiko maitasuna	Seaska kanta Lore bat, zauri bat Xalbadorren heriotzean (I) Xalbadorren heriotzean (II) Eskaintza, aita zenari
Aberria eta maitasuna	Lore gorrien balada Otsoak eta txanogorritxu Aberri ilunaren poema

3.1. Maitasuna ulertzeko moduak

Maitasun-abesti kategorian kabitzen diren abesti gehienak ('Zuk badiozu', 'Agian' eta 'Festa bukatzean') maitasun kontsumituari edo desamodio egoerari buruzkoak dira. 'Ez nazazu utzi', berriz, bietako bat preso hartzeak dakarren oinazeari buruzkoa da. 'Amodio, amore' abestian amodioa bera da gogoetagai.

Bikotekidea betiko galtzearen desasoseguak Jainkoarekin elkarrizketa bat abiatzeko abagunean jartzen du Lete 'Maiteaz galdezka' abestiak. Galera horri berari jarritako bertsoek

osaten dute ‘Jardin bat zuretzat’ abestia. Bere ibilbideko hasierako eta amaierako bi kanta direnez abestiok zirkulua ixten dutela esan liteke.

Badira beste bi kanta, ‘Lore gorrien balada’ eta ‘Otsoak eta txanogorritxu’, euskal gatazka garaiko bikote harremanak ardatz dituztenak. Kanta hauek kritika soziala dute helburu eta emakumeekiko alekzionatzaileak izan daitezke. ‘Aberri ilunaren poema’n, berriz, aberria maitale batean gorpuztua ageri da eta harreman konpultsibo bat deskribatzen du.

Azkenik, erotismorik gabeko kantak leudeke (‘Lore bat, zauri bat’ kanta eta Xalbadorri eskainitako bi letrak), baina aipagarria da hizkuntzaren erabilera bat datorrela maitasun abestietakoekin. Ez legoke alde handirik Leteren maitasun abestietatik hiru hauetara. Bizitza galtzeko beldurra (“bihotzean azken agurraren beldurra”, bizitzaren aldarria (bizitzaren garrasia”, eta tenperatura eta argitasun jokoak “zeinen beltza den ekaitza / zeinen hotza elurra”) bat datoz bikote harrremanei buruz idatzi ohi zituen maitasun abestienekin. ‘Seaska kanta’ ere maitasunez betetako kanta da, dudarik gabe; baina maitasun hori haur batekikoa da. Alaba edo seme batekikoa da, eta kantaren tituluak berak ere kantaren intentzioa beste nonbait kokatzen du. Aitari eskeini zion abestian maitasuna eta errukia nahasten dira, baina bigarrena nagusitzen zaio lehenari; aldi berean, aitaren langile izaera goresten du Letek “langile baten semea naiz ni” dion kantan egiten zuen bezelaxe.

Desioaren eta pasioaren inguruko aipamen gutxi ditu Letek bere abestietan. 1999an grabatutako ‘Henry Millerrri eskutitza’ abestia da sexuaren gaiari zuzenean heltzen dion kanta bakarra. ‘Habanera’-k ere baditu halako zertzelada batzuk: “abanikodun mulatak / gauari haize egiten / musiken aire nagiek / odola erretzen zuten”. Beatriz Allenderi idatzitako kantan ere bada sexuaren aipamen poetikoagorik: “Nahiko hunan zentzuak, / lore goiztarren gisan, / zorrik ordaindu gabe / desiotan askatu”. Dena den, poema liburuetan abestietan baino erreferentzia gehiago topa daitezke.

3.2. Gehien maite zituen hitzak

IXA taldeak sustatutako Analhitza baliabidearen azterketaren emaitzek diote “maite” hitza dela Letek gehien erabiltzen duenetako bat. 21 aldiz aipatzen da corpusean: bederatzitan izen bezala eta hamabitan izenondo gisa. “Bihotza” hitza, berriz, hogeai aldiz darabil. Aipagarria da bi horiek direla Leteren hitzik erabilienetakoak, “gau, lur, lore, gizon, ezin, ta, nahi, gabe”, eta “bat”-ekin batera.

Maitatu aditz moduan erabili zuen lehen kanta ‘Lore gorrien balada’-n izan zen: “gizonak zeinek maiteko ditu/ kartzelatik irtetzean” galdetzen du poetak. ‘Ez dut amets handirik’ abestian, berriz, “bizitza maite dut baina ez dut alferrik gastatzen” dio. Maitatu hitza, beraz, ez du, kasu honetan, amodio hitzarekin lotzen, estimatu edo apreziatu-ren adierarekin baizik. ‘Henry Millerrri eskutitza’ abestian zerbait atsegitearen sinonimo da maite izatea: “Maite duenak edertasuna / maite duenak lilura / hurbiletik begira dezala / Platonen liburu hura”

Bere buruaren onarpenarekin lotzen du “maite” Biographia abestian. Maitatu baino, haiekin adiskidetu dela iradokitzen du: “Nere izatearen ordu ilunenak maite ditut orain / haiek zirelako kontzientziaren ingude garratza”.

‘Maiteaz galdezka’, ‘Ez esan, maite’, eta ‘Zuk badiozu’ abestietan izen funtzioa hartzen du “maite” hitzak, “kuttuna”-ren adiera berarekin: “Ez dezagun esan, maite / gu ez ginela horrelakoak”; “Zuk badiozu nik ez dudala / hitzik maitea zuretzat / ezta zuretzat nik ez dudala / maitea orain hitzikan”.

Azpimarratzekoa da zenbat alditan agertzen den “maite” hitza aberriari lotuta, izenondo edo aditz moldean. ‘Euskalerrri nereia’-n (“Euskalerrri nereia ezin zaitut maite, / baina nun biziko naiz zuegandik aparte”), ‘Cançó a Catalunya’ (“Zu zera beste aberri, etxe hurbil maitea, / jakituriak guretzat mugan duen atea”), edo ‘Aberri ilunaren poema’-n, (“Maite zaitut, Euskadi, eta alferrik da / ez zaitudala maite oihukatzen badut”).

Hitzaren aldaerei erreparatuz gero, ‘Eskaintza, nere aita zenari’ abestiko “keinu maitekorrak” aipatu behar dira, hitza izenondo bihurtuta; baita ‘Lore bat, zauri bat’-eko “Nahiko hunan, Beatriz / Txile libre batean / adiskide artean / maitasuna dastatu”. ‘Malkoak euri balira’-n, berriz, “malkoak euri balira / udazken traidorean / maitalerik gabe / kopez bazter utzia”. Maitasuna, espreski, aipatzen du ‘Nafarroa, arragoa’-n, gorrotoari kontrajarriz eta “lurrik maitatuena dela dio”; atal honetan aztertuko diren ‘Amodio, amore’ eta ‘Jardin bat zuretzat’ abestietan agertzen da eta baita Iriondok kantatzen zituen ‘Gaua’ eta ‘Festa bukatzean’ abestietan ere.

3.3. Bihotzaren erabilera

“Bihotz” hitzari dagokionez, lehenengo diskoan ‘Bihotza’ izena zuena Federico Krutwig-en (1921-1998) poema bat musikatu zuen Letek. Geroztik, maiz erabili zuen hitz hori. Diskoratuak ‘Xalbadorren heriotzean’-en bi poemetan erabiltzen du. Poemarik ezagunenean, izenondo bihurtuta (“Adiskide bat bazen orotan bihozbera”). Xalbadorri buruzko poema ezezagunagoan, maite duena galtzeko beldurrarekin lotuta darabil, bihotza sentimenduen gordailu gisa kokatuta:

Teilatuan elurra
Herrian ekaitza
Bihotzean azken agurraren beldurra...
Udazken hotza
Loratzeko ezinak
Bizitzaren garrasia heriotz egina.

APK liburuko ‘Ez dut amets handirik’ abestiaren bertsio definitiboan (originalean bestelako formulazioa darabil) “bihotza-heriotza” binomioa elkarren ondoan jarri zituen Letek, oin segida gisa:

Zergatik kale erdian ipuin zoroak kontatu,
bizitza merezi zuten gazte ederrak hondatu.
Eguneroko fruituez bete nahi nuke bihotza
bakarrik etorriko da, zertan kanta heriotza.

Letek bihotza aipatzen du beste zenbait kantatan ere, oinazearekin lotuta gehienetan, baina zenbaitetan edukiontzi gisara. Batzuetan formulazio ohikoenean darabil. ‘Gaua’ abestian, adibidez, “triste jartzen dezu bihotza” dio. Bestetan, antzeko efektu bat bilatzen du apur bat originalagoa den eran: “bihotzeraino sartua / galtzailearen orratza” (‘Langille baten seme’). ‘Neguaren zai’ abestian ere ongiaren gordailu da bihotza: “Eguzki eder joan guzien / argia bait du bihotzak / eta zentzuen mila ernegai / iraganaren oroitzak” dio. Konplexutasun gehiagoko metafora erabiliz, Beatriz Allenderen bihotza “txori zauritu” bat dela esanez hasten du ‘Lore bat, zauri bat’ abestia.

‘Amodio, amore’-n kontrastez betetako hiru esaldiren amaieran erabiltzen du: “gau beltzaren argi, argiaren mindura... / sutan daukazulako izotzaren bihotza / izozten duzulako eguzki beroena”. Izatez, bihotzari buruz egiten dituen aipamenak lotuago daude herriarekin. ‘Herri zahar hontan’-en “Bihotzen antsi bat saminez bete” dio eta ‘Malkoak euri balira’ abestian, adibidez, “ehun hodei ilunen / jasa izugarriek / kaleak uholdeka / itoko lituzkete, / errotik garbituko / ohizko zekenkeriak / hondakinez gainezka / dituen bihotzak” dio.

3.4. Leteren amodio kanta

1965ean ezagutu zuen Lurdes Iriondo Letek. Elkarrekin topo egin baino lehenagotik zuen gustuko. Bere kanta eta bere itxura begiz jota zituen oiartzuarrak eta Ez Dok Amairuko bileratan guztiz txunditu zuen Usurbilgoak. Iriondok ez zuen harremanik izateko asmorik, bihotzeko patologia bat zuen eta inorekin lotzeko planik ez zuen egin nahi; baina, azkenean,

elkarrekin maitemindu ziren (Mujika, 2011:42). Iriondoren gurasoek, familia diruduna izaki, ez zuten ontzat eman artista batekin ezkontzea. Maitasun harreman oztopodunaren maitemina fase hura, 1965etik 1968rako, oso intentsua izan zen; baina aro hura bat dator Leteren sorkuntza faserik sozialenarekin eta existentzialenarekin. Lete kritikoa zen jendartearekin lerratzen ez ziren poetekin eta bere idazlanetan maitasunari espazio gehiago emateak kritikagai zuen eredu gorpuztera bidera zezakeen. Maitasun aitortza hori beldurrik gabe egin zuen, ordea, bizitzako azken urteetan.

Harremanetan arrakastatzat hartu ohi da “heriotzak banatu arte” maiteminduta jarraitzea eta hori izan zen Lete eta Iriondoren kasua. Leteren *Egunsentiaren esku izoztuak* liburua horren adibide da.

Maitasun abestien artean, ‘Jardin bat zuretzat’ nabarmendu liteke. Bere bikotekide izan zenari, Lurdesi, idatzitako lau hamarrekotxiki distiratsu dira kanta hau osatzen dutenak. Lehen bertsoak gauza onen eta txarren kontrastean oinarritzen du esan-indarra: “Egunak eta gauak / uda eta neguak / etsipen ilunenak / zorion orduak / bizitzaren zauriak / helburu galduak / laztanik xamurrenak / bide erratuak”. Kontraste horiek elkarrekin gainditu izana nabarmentzen du amaieran. Bigarren bertsoak ere elementu samurren errepaso egiten du. Hirugarren bertsoa da ilunena: Iriondoren heriotzaren mehatxuak sortzen dion tristura deskribatzen du. Bi pertsonak osatzen duten erreka irudikatzen du, itsasoratzearekin. Galeraren beldurra heriotzaren mina handitzen du eta pertsona gisa desegin: “itzal bihurtuko naiz zu galtzen bazera / itzalaren itzala, ezereza bera”. Azken bertsoan, berriz, hil behararen tristura aipatzen du; baina aurretik bizi izana nabarmentzen du. Ama-ideia gisa, eternitatea elkarrekin igarotzeko itxaropena edo zalantza irekia planteatzen du: “zure irrifarra / betiko gozatzea / nere ametsa da / zeruko jardinetan, / zerurikan bada”. Letek, ‘Maiteaz galdezka’ abestian zalantzan jarri zuen Jainkoa; eta berrogei urte beranduago (kristautasunerako bidaia egin ondoren) Haren existentziarekiko mesfidantza azaldu zuen berriz.

3.5. Maitasuna galeraren beldurra da

Maite zituen pertsonak galtzeak desasosegua sortzen zion Leteri, eta haien heriotzean edo heriotz atarian argitaratutako kantak maitasun aitortzak dira.

22 urte besterik ez zituenean heldu zion gai horri *Zeruko Argian* argitaratutako artikuluan batean ‘Maitasuna eta eriotza’ izenburupean (1966ko abuztuaren 7an). Iriondorekin harremanean hasi berri zela, modu ederrean deskribatu zuen bere bizitzako konstante bat izango zen sentipena (Lete, 1966: 07): “Bakarrik bizi banintz, eta iñor maitatuko ez banu, elitzaideak ajolako nere personalitatea egun baten ezerezean itzaltzea. Baiña gaur eziñ soportatu dut eriotzaren illuntasuna. Ezin dut soportatu nere maitearen begietako dizdira eta bere ezpañetako irriparra egunen batean itzali ditezkeala pentsatzea”.

Gaixo bizitzeak heriotzari begietara begiratzeko aukera eman zion Leteri, eta maitasunaren eta heriotzaren artean halako zubi bat zegoela iradokitzen zuen *Zeruko Argian*: “Maitasunak egiten du heriotza ikaragarria, ez besteak. Nik ez dut nahi nire maitea egunen batean ni gabe gelditzea, eta ni bere maitasuna gabe suertatzea. Hori ezin daiteke! Maitasunak etorkizuna eskatzen du. Horregatik egiten zaigu hain tristea maiteagandik inoiz apartatu beharra, berriro bakarrik gelditzea”. (Perez-Gaztelu, 2020: 79)

3.6. Amore ematea

Maitasun harremanek, ordea, gorabeherak dituzte eta zailtasun horiek seinalatzen ditu Letek ‘Amodio, amore’-n. Maitasunaren hasierako desioaren berotasunetik hoztasunera bidaiatzen du kantak (“izozten duzulako eguzki beroena”). Leterentzat “nahimenaren makurlea” da maitasun harremana. Esan liteke, izenburuaren norabidea indartuz, kanta honek hasierako gartsutasunaren ondoren amore ematen duen bikote harremanari buruzkoa dela. Leteren lehen bertsoak maitasunaren ikuspegi ezkorra ematen du. Bigarren bertsoan, berriz, maitasun eroa, pasionala, deskribatzen du: bikotez kanpoko tentazio bati kantatzen dio, senak berpiztu dizkiona eta, kontrolaezina. Azken bertsoan ukatutako maitasun baten berri ematen du.

3.7. Leialtasuna, agian

Leteren kantatan tentazioak desioa eta erakarpenaren memoria berpizten du, baina ez du tentazio hori bizitza berri baterako alternatiba gisa irakurtzen: ez du aurreko harremanaren jarraikortasunaren dilemarik aurkezten, ziurtzat ematen du harekin jarraitzea. Letek leial ez izanaren damuari buruzko adierazpenak egin zituen maiz, erruduntasun sentipen kristauarekin lotuta: “Egunsentietan kulparen zamak kolpatzen gaituela jakitea, horretaz konturatzea, hori da poesia, eta jakitea maite dugun guzti hura iragankorra dela, hauskorra” dio (Mujika, 2011: 67).

Gai nagusi gisa leialtasun falta duten zenbait kanta ditu Letek. Bertso librez idatzita dagoen ‘Ez esan, maite’ poemak gizakien ahultasuna eta borondate hauskorra ditu ardatz. Harremanak idealizatzearen arriskuaz dihardu. Ohi bezala, argia eta itzala darabiltza ongiaren eta gaizkiaren edo zuzentasunaren eta akatsaren arteko marra seinaltzeko.

‘Agian’ abestiak, berriz, leialtasunak harreman barruan sortzen duen oinazeaz hitz egiten du. Aurreko kantan ez bezala, honek errudun sentipena eta leialtasun falta alde bakarrean kokatzen du: “Agian zuk bazenekien / berak bazekiela / ez zeniola dagoeneko / leialtasunik gordetzen”. Bost estrofako kanta honek istorio bat kontatzen du zeinetan bikoteko bat ez zaion fidel besteari eta loreak oparitzen dizkio errudun sentipena arintzeko. Besteak, ordea, susmatzen du gertatzen dena eta sufritzen ari da. Oinaze horrek maitasun istorioa mutilatzen du, baina ez da harremana etetera iristen eta biak kondentzen ditu: bata engainatua izatearen oinazera eta besta errudun sentipenera. Lete bere ekintzekiko kritiko mintzo zen: “Tipo zuzena izan nahi nuen, eta ez nintzen hain tipo zuzena izan beti. (..) Gauza askoren damua dut. Beti bizi naiz damutzen. Gizakiok ez gara inozenteak. Errorea, errua eta kulpada badaude” (Gartzia, 2016: 770). Kanta honetan bikotea bere logelan aurkezten da eta interesgarria da portzelanazko ontzitzoaren eta loreen arteko jolasa. Ontzia iraunkor izateko sortua da; lorea, berriz, iragankorra da eta ureztatu egin behar da. Loreek edertasuna sinbolizatzen dute eta portzelana hotz eta bizigabe ageri da “buruki ondoan”, ia buru barruan.

Zahartzaroan lortu zuen Letek bere burua barkatzea eta, zailtasun guztiak gainditu ostean, bikote harremana bizitzarako paktu gisa deskribatu zuen:

32 urte Lurdesekin eman ondoren, elkarri askotan esaten diogu, oraindik elkar maite badugu eta sekula baino gehiago, bidean izan ditugun oztupoak eta konplikazioak eta krisiak eta zailtasunak, horiek ere onerako izango ziren. Eta izango ziren gure harremana depuratzeko, uste eta erromantikokeria eta banitatea eta ameskeria faltsuak erretzeko, garbitzeko eta benetan sentimendu, atxikimenduzko eta solidaritatezko eta elkar laguntzazko sentimendu sakon batera iristeko. (Mujika, 2011: 149)

4. Ondorioak

Sailkapenaren arabera, ondorioztatu daiteke ez dela Lete maitasunari buruzko kanta asko idatzi zituen poeta. Testuinguru historikoak baldintzatutako sentimendu hau, kantarik gehienetan, beste gai indartsuren batekin (heriotza, aberria) korapilatuta darabil. Maitasunak ez du, beraz, zentralitate bere diskoetan.

Letek, idatzi, maitasuneko kanta idatzi zituen. Horren adibide izan daitezke 1976an Iriondorekin plazaratu zuen diskoko ‘Gaua’ eta ‘Festa bukatzean’ eta ‘Ez nazazu utzi’ abestiak. Ez zituen, ordea, bere ahotsean kantatu. Itxuraz, bere figurari zegokion kantagintzari beste funtzio bat aitortzen zion. Ziurrenik maitasun abestien kantari etiketa ez zetorren bat artista moduan proiektatu nahi zuen irudiarekin.

Leterentzat maitasuna argia zen, munduko itsuskeria ilun guztien artean ageri den argitasun printza bat. Maitasunak, bere obran, badu instintuekin lotutako fase indartsu bat: eder eta bortitz agertzen da bere kantatan. Zenbaitetan plazaratu zituen kanta erotikoak, baina -zenbait entzulerengandik jaso zuen erantzun ezkorrak eraginda agian- ez zuen bide horretan aurrera egin. Hasierako maitasuna konpulsibotzat jotzen zuen, eta ez zuen erabateko maitasun gisa definitzen. Lilura eta jabetzearen prozesua zela irizten zion. Maitasun harremana luzatu ahala,

maitasuna sentimendu apalagoa bihurtzen zen bere ustez. Aparrik gabeko elkarbizitza bihurtzen zen amodioa eta biek amore ematen zuten.

Xalbadorren “asko maite duenak / asko sufritzen du” puntua sinatuko luke Letek. Maitasuna “elkarrekin asko sufritu ondoren bi pertsona erabateko eta betiko loturara eramaten dituen” zela esatera iritsi zen (Mujika, 2011: 154). Erakarpenetik urrun eta solidaritateetik gertu dagoen sentimendua zen maitasuna Leterentzat.

Amatoriaz ez ezik, harremanez; eta harremanez ez ezik, leialtasunaz ere badihardu Letek maitasunaz hitz egiten duenean (Mujika 2011: 153). Adiskideei, lurraldeari eta aberriari lotutako leialtasuna ziren bere maitasuna ulertzeko modua.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Maitasunaz gain, errekurrenteak dira Leteren obran beste zenbait kontzeptu: heriotza, aberria eta natura. Gai horien azterketa burutu eta haien arteko loturak ezarri behar dira. Leteren kantagintzako ondorioak bere poematara ere estrapolatu ote daitezkeen aztertzeke dago eta bere poeta garaikideekin alderatzea oso interesgarria litzateke.

6. Erreferentziak

Aire, F. ‘Xalbador’ (1976) *Odolaren mintzoa*, Auspoa, Zarautz.

Foucault, M. (2007) *Historia de la sexualidad. I La voluntad del saber*, Siglo XXI editores, Mexico.

Gartzia, S. (2016) *Hamaika euskal literato eta Jainkoa*, Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua, Bilbo.

Giddenes, A. (1999) *La transformación de la intimidad*, Cátedra, Madrid.

Guillén, C. (2001). *Entre el saber y el conocer. Moradas del estudio literario*, Fundación Jorge Guillén, Valladolid.

Gurrutxaga, Alex (2020) *Xabier Lete. Aberriaren poeta kantaria*; Alberdania, Irun.

Heinrich, D. (1972): 55-56) “Hegel and Hölderlin”. *Idealistic studies*, 2(2), 151-173.

Izagirre, K. (2017). *Elurra ikusi dut*, Elkar, Donostia.

Lete, X. (1966/08/07). “Maitasuna eta eriotza”, *Zeruko Argia*.

Lete, X eta Iriondo, L. (1976) “Xabier Lete eta Lurdes Iriondo”, Barcelona: Edgisa¹.

—————, (2006) *Abestitzak eta Poema Kantatuak*, Elkar, Donostia².

López, E. eta López, A. (1991) *La imagen del nacionalismo vasco y de la violencia política en el País Vasco en la prensa Americana (Estados Unidos) y La contracultura en España en la segunda mitad de la década de los 70*, Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, Gasteiz.

Mujika, I. (2011) *Xabier Lete (auto)biografia bat*, Alberdania, Irun.

Perez-Gaztelu, E. eta Saez de Eguilaz Perez, H. (2020) *Zerbitzuko lanean. Lete kazetari, Lete prosagile*, Mugarri, Oiartzun.

Torrego, L. (1999) *Canción de Autor y educación popular (1960-1980)*, Ediciones de la Torre, Madrid.

Urien, A. (2020) *Poesia zurien ukendu. Xabier Leteren arrastoan*, Pamiela, Iruñea.

Zenbait autore (2020) *Urrats urratuak*, Balea Zuria, Donostia.

1 Hemendik berreskuragarria: http://artxiboa.badok.eus/fitxategia_ikusi.phpid_fitxategia=2024 [Kontsulta: 2020/03/06]

2 Aipatutako abesti guztiak liburu honetan kontsulta daitezke.

7. Eskerrak eta oharrak

- Artikulu (liburu, argitalpen) hau Eusko Jaurlaritzak eratzen duen Ikerketa Talde Finkoen Sarean kokaturik dagoen eta Euskal Herriko Unibertsitateak onartu duen LAIDA (Literatura eta Identitatea) Ikerketa Taldearen (IT 1397/19, PPGA 20/19) eginkizunen barnean egin da.
- Lan hau beste Xabier Leteri buruzko tesiaren kapitulu batetik eratorria da. Tesia burutzeko Mikel Laboa katedrako bekaren laguntza jaso zen.